Ács Zoltán

A németek kitelepítése Vas, Győr-Moson és Sopron megyékből, 1946

A hitleri Németország politikája a kelet-európai németséget a nagynémet népközösség integráns részének tekintette. Feladata között szerepelt a német hódító törekvések szolgálata, akár saját államuk, akár szülőföldjük kárára is. Ezzel az egész kelet-európai németséget a hazaárulás gyanújába keverte. Ez alól a magyarországi németség sem jelentett kivételt. 1938-ban Magyarországon megalakul a Volksbund (Népi Szövetség), a magyarországi németek jelentős részét összefogó, erős náci ideológiai befolyás alatt álló szervezete. Tagjainak létszáma 1942-ben már elérte a 300.000 főt. 1943-ban megkezdődött a magyarországi németek kényszerbesorozása a fasiszta német SS-be. Ezért a háborút követően legtöbb politikai párt a fasizmus 5. hadoszlopának tekintette őket és szorgalmazta kitelepítésüket. A legradikálisabban a Nemzeti Parasztpárt képviselte a földreformot. Főtitkára, Kovács Imre (1913–1980) már 1945 áprilisában így fogalmazott: „*A svábság egy batyuval jött ide, egy batyuval is menjen. A svábok önmagukat szakították ki az ország testéből, minden tettükkel azt bizonyították, hogy együtt éreznek a hitleri Németországgal. … A svábokat ki fogjuk telepíteni. Távozzanak!*” A kijelentés mögött politikai szándék is meghúzódott: a kitelepítettek birtokait szétosztani főleg a tiszántúli agrárproletárok között, hogy azok a pártra szavazzanak a következő választáson. A 2. világháborút

Zoltán Ács

Die Aussiedlung der Ungarndeutschen aus den Komitaten Vas, Győr-Moson und Sopron, 1946

Die Politik des nationalsozialistischen Deutschlands betrachtete das Deutschtum Osteuropas als integraler Bestandteil der großdeutschen Volksgemeinschaft. Zu seinen Aufgaben gehörte die Unterstützung eroberungssüchtiger deutschen Bemühungen selbst zum Nachteil sowohl seines eigenen Staates als auch seines Geburtslandes. Und damit wurde das ganze osteuropäische Deutschtum in den Verdacht des Landesverrats gebracht. Das Deutschtum in Ungarn war auch keine Ausnahme. 1938 wurde in Ungarn der unter starkem nationalsozialistischen Einfluss stehende Volksbund, der einen bedeutenden Teil der Ungarndeutschen zusammenführte, gegründet. Die Mitgliederzahl erreichte bereits 1942 die Höhe von 300.000 Personen. 1943 begann die Zwangseinberufung der Ungarndeutschen zur faschistischen SS. Darum betrachteten die meisten politischen Parteien der Nachkriegszeit sie als die fünfte Kolonne des Faschismus und befürworteten ihre Aussiedlung. Die Bodenreform wurde am radikalsten von der Nationalen Bauernpartei (Nemzeti Parasztpárt) vertreten. Der Generalsekretär der Partei, Imre Kovács-Keller (1913–1980), erklärte bereits im April 1945: „*Das Schwabentum kam mit einem Bündel und so soll es auch fortgehen. Die Schwaben haben sich selber aus dem Körper der Nation herausgerissen und durch all ihre Taten gezeigt, dass sie mit Hitler-*

VASI SZEMLE | 2022. SONDERHEFT | **BORDER(HI)STORIES**

lezáró potsdami békekonferencia (1945. július–augusztus) a kollektív bűnösség elvét fogalmazta meg, s gyakorlatilag támogatta a Parasztpárt által megfogalmazott elveket, amelyeket az akkori magyar kormány is átvett. Így a német fasizmus bűnei és a háború miatt kollektíve felelőssé tették az egész magyarországi német kisebbséget. Az erről szóló kormányrendeletet 1945. december 29-én hirdették ki, amely szerint kitelepítendő az a személy, aki az 1941. évi népszámláláskor német nemzetiségűnek (303.000 fő), vagy anyanyelvűnek (477.000 fő) vallotta magát, illetve magyarosított nevét visszaváltoztatta németre, vagy aki a Volksbundnak, vagy az SS-nek volt a tagja. Nyugat-Magyarország, azon belül is Győr, Moson, Sopron és Vas megye településeit az elsők között érintette a német kisebbség kitelepítése.

A jelzett népszámláláskor Vas megyében 7666-an vallották magukat német anyanyelvűnek. A kitelepítettek listájára 6458 személy került, de végül 3680 embert felmentettek közülük. Többen igazolni tudták, hogy nem szolgálták a Volksbundot. Rönökön például egy német asszony azért került le a listáról, mert a férje magyar rendőr volt. A 2. világháborút követően, a magyarországi németajkúakra vonatkozó kitelepítési rendelet Felsőszölnököt sem kerülte el. Mert természetes volt, hogy a Rába és a Pinka völgyében lévő települések lakossága nem képezett homogén egységet: szlovén, német, horvát és magyar nyelvűek évszázadok óta éltek egymás mellett, keveredtek egymással, legtöbbször békés egymás mellett élésben. Felsőszölnökön 200 fő szerepelt a kitelepítendők listáján. A jugoszláv politikai misszió titkárának a tiltakozására a vegyes délszláv–német házasságban élő szlávokat felmentették a kitelepítés alól.

Deutschland fühlen. … Wir werden die Schwaben aussiedeln. … Raus mit ihnen!" Hinter dieser Erklärung verbarg sich auch eine politische Absicht: die Aufteilung der Grundstücke der Ausgesiedelten vor allem unter den Agrarproletariern aus der Region Tiszántúl, dem östlichsten Gebiet Ungarns, damit sie diese Partei bei der nächsten Wahl wählen. Die den Zweiten Weltkrieg abschließende Potsdamer Konferenz formulierte den Grundsatz der Kollektivschuld und unterstützte praktisch damit die Grundsätze der Bauernpartei, die auch von der damaligen ungarischen Regierung übernommen wurden. Damit machte man die ganze deutsche Minderheit Ungarns für die Sünden des Faschismus und den Krieg kollektiv verantwortlich. Die diesbezügliche Regierungsverordnung wurde am 29. Dezember 1945 veröffentlicht, wonach diejenige Person nach Deutschland umzusiedeln sei, die sich bei der Volkszählung von 1941 zur deutschen Volkszugehörigkeit (303.000 Personen) oder Muttersprache (477.000 Personen) bekannte oder die ihren madjarisierten Namen wieder in einen deutsch klingenden ändern ließ, ferner jene Person, die Mitglied des Volksbundes oder der SS war. Die Siedlungen Westungarns, und vor allem die in den Komitaten Győr-Moson-Sopron und Vas waren unter den ersten, die durch die Aussiedlung der Ungarndeutschen betroffen waren.

Bei der genannten Volkszählung bekannten sich im Komitat Vas 7666 Personen zur deutschen Muttersprache. In der Liste der Ausgesiedelten wurden 6458 Personen aufgeführt, 3680 von ihnen waren jedoch von der Aussiedlung befreit. Mehrere konnten nämlich nachweisen, dass sie nicht im Dienste des Volksbundes standen. In Rönök zum Beispiel wurde eine Frau von der Liste

Vas megyében a közel 3000 kitelepített németajkú többsége Alsó- és Felsőrönökről, Kőszegről, Kőszegfalváról, Alsószölnökről és Pornóapátiból került ki. A Szombathelyi Egyházmegye Levéltárában található, 1946-ban készített vallási statisztika felsorolja azon az egyházmegyében található településeket, amelyek német lakossága gyűjtőtáborokba szállítandó. A 13 településen közel 7000 német ajkú lakost tartottak nyilván, akiknek fele Kőszegen és Rábafüzesen élt. (SZEL Act. canc. 564/1946.)

Felsőrönökön 692 fő került a kitelepítendők jegyzékébe. Közülük 189 tudta tisztázni, hogy egyáltalán nem, vagy csak kényszer hatására állt kapcsolatban a Volksbunddal. A települést 1946. május 4-én vették körbe a rendőrök. A falut szinte hermetikusan lezárták. Azokra, akik eddig valamilyen módon nem tudtak átszökni Ausztriába vagy az ország más részébe, marhavagonok vártak. Május 25-én kidobolták, hogy a következő nap reggel kiknek kell kis csomaggal megjelenniük a falu bizonyos pontján. Alsórönökön 150 ház állt, közel 1000 német ajkú lakossal. Közülük majdnem minden másodiknak kellett elhagynia szülőfaluját. Felsőrönökön 178 házból 500 embert telepítettek ki. Reggel fél 7-kor fegyveres őrök kísérték őket a szentgotthárdi vasútállomásra, ahol marhavagonokba zsúfolták őket. A végcél Németország amerikai zónája volt. Az egyik visszaemlékező szerint a listán szereplő lakók talán csak egyharmadának kellett volna kitelepülnie, de sokan abban a reményben hagyták ott szülőfalujukat, hogy Németországban rálelnek majd a hadifogságba került férjeikre, fiaikra, testvéreikre. Mert a rönöki németek többsége az SS helyett a magyar hadseregbe vonult be. A kitelepítettekre az osztrák–magyar határon álló, főleg osztrák hívők adományaiból újgestrichen, weil ihr Mann ein ungarischer Polizist war. Nach dem Zweiten Weltkrieg konnte auch die Gemeinde Felsőszölnök der Aussiedlungsverordnung über die Ungarndeutschen nicht entgehen. Es war nämlich eine natürliche Gegebenheit, dass die Bevölkerung der Siedlungen im Raabtal und Pinkatal keine homogene Einheit bildete: slowenisch-, deutsch- kroatisch- und ungarischsprachige Personen lebten seit Jahrhunderten nebeneinander und vor allem meistens friedlich miteinender. In der Liste der Auszusiedelnden waren in Felsőszölnök 200 Personen aufgeführt. Auf den Widerspruch der jugoslawischen politischen Mission wurden die in gemischter südslawisch-deutschen Ehe lebenden Slawen von der Aussiedlung befreit.

Im Komitat Vas stammte die Mehrheit der beinahe 3000 ausgesiedelten Ungarndeutschen aus Alsó- és Felsőrönök, Kőszeg, Kőszegfalva, Alsószölnök und Pornóapáti. Eine im Diözesanarchiv Szombathely befindliche Konfessionsstatistik aus dem Jahr 1946 führte die Ortschaften in der Diözese auf, deren Bevölkerung in Sammellagern zu transportierenwaren. In den 13 Gemeinden wurden etwa 7000 deutschsprachige Einwohner erfasst, von denen die Hälfte in Kőszeg und Rábafüzes lebte. (SZEL Act. canc. 564/1946.)

In Felsőrönök wurden 692 Personen auf die Liste der Auszusiedelnden gesetzt. Nur 189 von ihnen konnten sich damit rechtfertigen, dass sie überhaupt nicht oder nur unter Zwang in Verbindung mit dem Volksbund standen. Am 4. Mai 1946 riegelten die Polizisten die Ortschaft ab. Viehwaggons warteten auf diejenigen, die es irgendwie nicht geschafft haben, nach Österreich oder einem anderen Teil Ungarns hinüberzulaufen. Am 25. Mai wurde ausgetrommelt, wer am nächsten Morgen mit einem kleinen

VASI SZEMLE | 2022. SONDERHEFT | **BORDER(HI)STORIES**

A rönöki Szent Imre-templom és oldalán az emléktábla (Fotó: Dugonics Katalin, 2021.)
Die St.-Emmerich-Kirche in Rönök und die Gedenktafel an der Kirchenwand
(Foto: Katalin Dugonics, 2021)

jáépített Szent Imre-templom falán elhelyezett emléktábla hívja fel a figyelmet.

Kőszegen és Kőszegfalván az 1941. évi népszámlálás szerint (a két település egy közigazgatási egységet képezett akkor is és alkot ma is) az 1555 németből 406 fő vallotta magát német nemzetiségűnek. A Volksbund városi szervezete 450, a kőszegfalvié 142 tagot tartott nyilván. A volksbundisták ügye a háború után is foglalkoztatta a városi közvéleményt és már 1945 végén sürgették az ellenük való eljárás megkezdését. Még 1945. augusztus 13-án, vagyis a háborút követő első, novemberben tartandó demokratikus parlamenti választások előtt létrehozták a németeket igazoló bizottságot, amely 42 volksbundista vezetőtől és 441 tagtól vonta meg a választójogot. De ugyan így jártak el a nyilasokkal és a Magyar Élet Párt tagjaival is.

Kőszegen és a hozzá tartozó Kőszegfalván 1400 főt tüntettek fel a listán, közülük közel 600 fő volt a Volksbund tagja. 1946. május 11-én nyilvánosságra hozták a kitelepítendők névsorát, amelyen 1100 kőszegi név szerepelt.

Dr. Gyöngyös Endre (1897–1970) polgármester arra kérte a pártokat és a Nemzeti Bizottságot, hogy fogjanak össze ebben a kérdésben és mentsék meg azokat, akik ártatlanok, vagy csak hiszékenyek voltak, mert ekkora lakosságveszteséget a város nehezen tudna elviselni. Végül Kőszegről és Kőszegfalváról 454 főt telepítettek ki, 16-an megszöktek, 215 német nemzetiségű pedig már korábban „kivándorolt" Németországba. A város lakossága így is 700 fővel lett kevesebb.

A 18. század elején Kőszegfalván (Schwabendorf) letelepedett sváb családok többsége valamilyen iparosmesterséget űzött. A kitelepítéstől való félelmükben 1946 februárjában tömeges névmagyarosítási

Gepäck an einem bestimmten Ort des Dorfes erscheinen muss. In Alsórönök gab es 150 Häuser mit etwa 1000 deutschsprachigen Einwohnern. Beinahe die Hälfte von ihnen musste ihr Heimatdorf verlassen. In Felsőrönök siedelte man aus 178 Häusern 500 Menschen aus. Bewaffnete Wachen begleiteten sie um halb sieben in der Früh zum Bahnhof von Szentgotthárd, wo man sie in Viehwaggons zusammenpferchte. Ihr Endziel war die US-amerikanische Besatzungszone Deutschlands. Nach den Worten eines der Zeitzeugen hätten nur vielleicht ein Drittel der in der Liste aufgeführten Personen ausgesiedelt werden müssen, aber viele verließen ihr Heimatdorf in der Hoffnung, dass sie ihre Männer, Söhne oder Brüder wiedersehen werden, die in deutsche Gefangenschaft geraten waren. Die Mehrheit der Deutschen aus Rönök rückten anstatt in die SS nämlich in die ungarische Armee ein. Auf die Ausgesiedelten macht eine Gedenktafel an der Wand der an österreichisch–ungarischen Grenze stehenden St.-Emmerich-Kirche aufmerksam, die größtenteils durch Spenden von österreichischen Gläubigen renoviert werden konnte.

Laut der Volkszählung im Jahr 1941 bekannten sich von den 1555 Deutschen in Kőszeg und Kőszegfalva (die damals eine Verwaltungseinheit bildeten und auch heute noch bilden) 406 zur deutschen Volkszugehörigkeit. In der Volksbund-Organisation von Kőszeg waren 450 Mitglieder registriert und in der von Kőszegfalva gab es 142 von ihnen. Die Frage der Volksbundler blieb auch nach dem Krieg ein Thema für die öffentliche Meinung der Stadt und man forderte bereits Ende 1945 die Einleitung eines Verfahrens gegen sie. Am 13. August 1945, also noch vor den ersten demokratischen Parlamentswahlen der Nachkriegszeit im November, gründete man den Ausschuss

VASI SZEMLE | 2022. SONDERHEFT | **BORDER(HI)STORIES**

Folyik a svábok kitelepítése

Kőszegen vasárnap fejezte be munkáját a volksbundistákat összeíró bizottság. A város és a közigazgatásilag hozzátartozó Kőszegfalva 9000 lakosa köztül 1100 lakos neve szerepel a kitelepítendők névjegyzékén. Néhány nap mulva megkezdődik a mentesítési kérelmek felülvizsgálása. Akiket nem találnak mentesítésre alkalmasnak, azoknak kitelepítése néhány napon belül megkezdődik. A mentesítési bizottsággal együtt 200—300 fényi karhatalom érkezik a városba, amely körülzárja a várost, s amig a kitelepítés be nem fejeződik, csak a rendőrség politikai osztályának engedélyével lehet a város területét elhagyni.

A mosoni sváb lakosság kitelepítése során eddig 6000 német hagyta el a vármegyét. Még mintegy 17.000 sváb vár elszállításra.

A svábok kitelepítésével Észak-Dunántúlon 72.000 kat. hold mezőgazdasági termőföld szabadul fel.

Elkészült a kitelepítendők névsora

A hét elején elkészült és nyomtatásban is megjelent a kitelepítendők névjegyzéke, amely 1100 nevet tartalmaz, köztük 159 kőszegfalvi lakost. A névsor érthető nagy feltünést keltett és rendkívüli jelentősége még csak fokozta az amúgy is komoly hangulatot. Azonnal megindult a a mentesítési kérelmek beadása.

A mentesítési bizottság valószinüleg ma, szombaton érkezik Kőszegre és azonnal megkezdi a mentesítési kérelmek elbirálását.

A mentesítési bizottsággal együtt nagyszámú karhatalom is érkezik a városba. Ettől az időponttól kezdve Kőszeg lakósai csak a politikai rendőrség engedélyével hagyhatják el a várost. A kérelmek elbírálása után az elutasítottakkal szemben hamarosan sor kerül a kitelepítésre, illetve azok elszállítására.

Két újságcikk a svábok összeírásáról (Folyik a svábok kitelepítése. = Új Szó, 1946. máj. 8. 8. p.; Elkészült a kitelepítendők névsora. = Kőszeg és Vidéke, 1946. máj. 11. 3. p.)
Zwei Zeitungsartikel über die Zählung der Ungarndeutschen (Folyik a svábok kitelepítése. [Die Aussiedlung der Schwaben ist im Gange.] = Új Szó, 1946. máj. 8. 8. p.; Elkészült a kitelepítendők névsora. [Die Namensliste der Auszusiedelnden ist fertig.] = Kőszeg és Vidéke, 1946. máj. 11. 3. p.)

hullám vonult végig a településen, ami azonban az egykori volksbundistákon már nem segíthetett. 1946. május 20-án 91 főt telepítettek ki a faluból Németországnak az amerikaiak által ellenőrzött zónájába.

Székely László (1894–1991) kőszegi apátplébános naplót vezetett ezekről a vészterhes napokról is. Álljon itt két napról szóló feljegyzése:

1946. május 17.

„megjelent a kitelepítendők névsora. Nagy megrökönyödést keltett ..., mert olyan német ajkúak kerültek rá, akik Hitlernek és a Volksbundnak esküdt ellenségei voltak. Így például Z. ezredes özvegye, 75 éves, jámbor, kedves hölgy, aki el akarta csapni cselédjét, mikor az a Volksbund felé kezdett kacsintani. Így Emmer Paula is, aki oltáraink díszítésével foglalkozik már sok év óta. És sokan mások. ... Különben nagy a sírás- rívás, a zúgás a részlehajlások miatt, stb. Meg kell hagyni, hogy a mentesítésekben a kompárté [Magyar Kommunista Párt] *volt az oroszlánrész. Kü-*

zum Nachweis der Ungarndeutschen, welcher 42 Volksbundführern und 441 Mitgliedern das Wahlrecht entzog. Genauso wurde gegen die Pfeilkreuzler und die Mitglieder der Partei des Ungarischen Lebens (Magyar Élet Párt) vorgegangen.

In Kőszeg und in der dazu gehörenden Kőszegfalva waren 1400 Personen in der Liste aufgeführt und von ihnen waren etwa 600 Personen Mitglied beim Volksbund. Am 11. Mai 1946 veröffentlichte man die Namensliste der Auszusiedelnden mit 1100 Namen aus Kőszeg.

Bürgermeister Dr. Endre Gyöngyös (1897–1970) bat die Parteien und das Nationale Komitee, sich in dieser Angelegenheit zusammenzuschließen und diejenigen zu retten, die unschuldig oder nur leichtgläubig waren, denn einen derartig großen Bevölkerungsverlust könnte die Stadt nur schwer ertragen. Schließlich wurden von Kőszeg und Kőszegfalva insgesamt 454 Personen ausgesiedelt, 16 Personen waren geflohen

lönben rendőrrel van tele a város, este 9 után nem szabad utcára menni. ..."

1946. május 20.

„*Ma vitték el németjeinket. Sírdogáltak, panaszkodtak, mint akik deportációba mennek. Próbáltam őket vigasztalni. Sorra néztem, kerestem föl a vasútállomás közelében elhelyezkedett csoportokat ... Sok órán át kellett várni, mert előbb a csomagjaikat rakták a vagonokba. Mindenki vihetett 20 kiló élelmiszert, 80 kiló egyéb holmit. Volt köztük egy 90 éves öregasszony, egy félkarú ember, egy gyermek, akinek két lábát levágták, ott volt a 80 körül járó Oszti házaspár. Felvirágozták a marhavagonok ajtajait, felírták: »Isten veled, hazám, kitaszítottál engem«. ... Minden vigasztaló szót hálásan fogadtak ezek a búslakodó lelkek. ... Estére már nagy tömeg ment ki a búcsúztatásukra. Körülbelül 9 órakor elindult a hosszú szerelvény, rengeteg sírás, zokogás, kendőlobogtatás között. Énekelték a Himnuszt. ... Nem így gondolták németjeink. Pár éve még dacosak, és a német dicsőségtől büszkék voltak. Nem így gondolták, amikor dalolták: »Ha utazunk, akkor utazunk ...«*"

A kitelepítésről emlékművet állítottak a temető előtti kis parkban, amelyen az alábbi felirat olvasható: „*Kőszeg és Kőszegfalva lakói kegyelettel őrzik azok emlékét, akiket 1946-ban kitelepítettek Németországba.*" Az egymáshoz simuló kövekből összerakott oszlopon egy kettétört ház sziluettje látható.

A többi Vas megyei társánál szerencsésebben történt a kitelepítés Pornóapáti és Vaskeresztes esetében. Igaz, hogy ezekben a falvakban nem alakult önálló Volksbund szervezet, lakosai nem szimpatizáltak a népi német szervezettel. E két település érdekében Kovács Sándor (1893–1972) megyéspüspök is kiállt. 1946. január 26-án, und 215 Personen deutscher Volkszugehörigkeit waren bereits früher nach Deutschland „ausgewandert". Die Bevölkerungszahl der Stadt sank immerhin um 700 Personen.

Die Mehrheit der Anfang des 18. Jahrhunderts in Kőszegfalva (Schwabendorf) angesiedelten schwäbischen Familien betrieb ein Gewerbe. Aus Angst vor der Aussiedlung kam es in der Ortschaft zu einer massenhaften Welle der Namensmadjarisierung, aber den ehemaligen Volksbundlern konnte damit nicht mehr geholfen werden. Am 20. Mai 1946 siedelte man 91 Personen aus dem Dorf in die durch die Vereinigten Staaten kontrollierte Besatzungszone Deutschlands aus.

Abtpfarrer László Székely (1894–1991) aus Kőszeg führte ein Tagebuch auch über diese unheilvollen Tage. Hier seine Aufzeichnungen über zwei Tage:

17. Mai 1946

„*Die Namensliste der Auszusiedelnden ist veröffentlicht worden. Sie sorgte für Fassungslosigkeit. ..., weil auf die Liste deutschsprachige Personen gesetzt wurden, die als geschworene Feinde Hitlers und des Volksbundes galten. So zum Beispiel die Witwe des Generals Z, eine 75-Jährige sanftmütige, nette Dame, die ihrem Dienstmädchen den Laufpass geben wollte, als es mit dem Volksbund liebäugelte. So auch die Emmer Paula, die seit Jahren unsere Altäre schmückt. Und noch viele andere. ... Im Übrigen gibt es großes Gejammer und Murren wegen Befangenheiten, usw. Man muss zugeben, dass an den Befreiungen die Ungarische Kommunistische Partei einen Löwenanteil trug. Ansonsten ist die Stadt voll mit Polizisten, nach 9 Uhr abends darf man nicht auf die Straße ...*"

20. Mai 1946

„*Heute hat man unsere Deutschen verschleppt. Sie weinten und beklagten sich, als würde man sie deportieren. Ich habe versucht,*

VASI SZEMLE | 2022. SONDERHEFT | **BORDER(HI)STORIES**

Tildy Zoltán (1889–1961) miniszterelnökhöz küldött levelében többek között ezt írta:

„Lelkiismeretbeli kötelességemnek tartom, hogy Miniszterelnök úr figyelmét olyan körülményekre felhívjam, melyek a legszigorúbb törvények végrehajtásánál is alkotnak kivételt. Pornóapáti és Vaskeresztes az a két község, amelyik minden erejével harcolt a Burgenlandhoz való csatolás ellen és az entente-bizottságnál kijárta, hogy visszacsatolják őket Magyarországhoz. … Akik vétettek, vegyék el büntetésüket. Ezt igazságosnak tartom. De akik nem vétkeztek hálátlanul a magyarság ellen, azoknál essék a mérlegbe a fentebb leírt körülmény.” (SZEL Act. canc. 545/1946.)

Egy másik, a Magyar Belügyminisztérium Kivételező Bizottságának címzett levélben a községbíró, Fixl József és a nemzeti bizottság helyi elnöke, Garger József újabb érveket sorol fel a vaskeresztesi németek mellett:

„Ezen község a Volksbund szervezettől teljesen mentes volt, habár teljes határszélen van és itt nem volt veszélytelen az ezen állásfoglalás …

… az utolsó két évtizedben erős ütemben megindult a magyarosodás …

Hazánkhoz való hűségünket bizonyítja az is, hogy a háború befejeztének közeledtére községünkben több németnyelvű és fasiszta propaganda agitációs gyűlés volt tartva, de mi ezeket vagy egyáltalán nem hallgattuk meg, vagy pedig aki azokat tartotta a lakosság az ellen a legerélyesebben kikelt. Így elértük azt is, hogy a németek minket a német vér elárulójának tartottak és nemzet gyalázónak neveztek …”

Továbbá bátorkodtak előadni, hogy *„1946. május 13-án Rákosi Mátyás* [1892–1971] *Miniszterelnök helyettes Úr által Szombathelyen tartott népgyűlésen nagy számban jelen voltunk és … kérésünket neki is előtársie zu trösten. Der Reihe nach suchte ich die Gruppen in der Nähe des Bahnhofs auf. … Man musste stundenlang warten, weil sie zunächst ihr Gepäck in die Waggons trugen. Jeder konnte 20 kg Lebensmittel und 80 kg sonstige Sachen mit sich nehmen. Unter ihnen gab es eine 90 Jahre alte Frau, ein einarmiger Mensch, ein Kind, dem beide Beine abgetrennt waren und auch das Ehepaar Oszti, um die 80 Jahre, war dort. Die Türen der Viehwaggons wurden mit Blumen geschmückt und mit der Inschrift versehen: »Lebe wohl, mein Land, du hast mich ausgestoßen«. … Diese bekümmerten Seelen waren für jedes Trostwort dankbar. … Bis Abend kam eine große Menge zum Abschied nehmen. Der lange Zug kam um ca. 9 Uhr ins Rollen, unter viel Weinen, Schluchzen und Tücherschwenken. Sie sangen die Nationalhymne… Unsere Deutschen haben das so nicht gewollt. Vor einigen Jahren waren sie noch aufsässig und stolz auf ihren deutschen Ruhm. Unsere Deutschen haben das so nicht gewollt, als sie sangen: »Wenn wir reisen, dann reisen wir …«”*

Im Andenken an die Aussiedlung wurde im kleinen Park vor dem Friedhof ein Denkmal mit der folgenden Inschrift errichtet: *„Die Einwohner von Kőszeg und Kőszegfalva bewahren mit Ehrfurcht das Andenken ihrer Mitbewohner, die im Jahre 1946 nach Deutschland ausgesiedelt wurden.”* Auf der Säule, die aus aufeinander gelegten Steinen erbaut wurde, sieht man die Silhouette eines entzweigebrochenen Hauses.

Im Vergleich mit anderen Ortschaften im Komitat Vas ging die Aussiedlung für Pornóapáti und Vaskeresztes glücklicher aus. Zugegeben, in diesen Gemeinden wurden keine selbstständigen Volksbund-Organisationen gegründet und die Bevölkerung sympathisierte nicht mit volksdeutschen Organisationen. Für diese zwei Ortschaften

tuk. És akkor ő beszédjében kitért a minket érintő dolgokra és szeretettel a következőképpen üdvözölt bennünket: »Szeretettel üdvözlöm Vaskeresztes hazafias svábjait« és kijelentette, hogy községeink magyarok maradnak". (Savaria Múzeum. Írott Dokumentumok Gyűjteménye. HI. 72.94.6)

Tény, hogy egy belügyminiszteri utasítás mentesítette a kitelepítés alól azokat a vaskeresztesieket, akik az 1941. évi népszámláláskor magyar nemzetiségűnek és német anyanyelvűnek tartották magukat, de sem a Volksbundnak, sem más német fegyveres testületnek nem voltak a tagjai. Így a településről 15 főt telepítettek ki, a szombathelyi Volksbund helyi csoportjának alapító tagját és családtagjait.

setzte sich auch Bischof Sándor Kovács (1893–1972) ein. In seinem Brief vom 26. Januar 1946 an Premierminister Zoltán Tildy (1889–1961) schrieb er unter anderem: *„Ich halte es für meine Gewissenspflicht, den Herrn Premierminister auf Umstände aufmerksam zu machen, die sogar bei der Umsetzung der strengsten Gesetze eine Ausnahme rechtfertigen. Pornóapáti und Vaskeresztes sind die zwei Gemeinden, die mit aller Kraft gegen eine Abtrennung an das Burgenland kämpften und beim Entente-Ausschuss erreichten, dass sie an Ungarn rückgegliedert werden. ... Die sich verfehlt haben, sollen bestraft werden. Das halte ich für gerecht. Aber die sich gegen das Ungarntum undankbar nicht gesündigt haben, bei*

A kitelepítettek emlékműve Vaskeresztesen (Fotó: Dugonics Katalin, 2021.)
Denkmal der Ausgesiedelten in Vaskeresztes (Foto: Katalin Dugonics, 2021)

Győr-Moson-Sopron megye

Győr-Moson és Sopron megyékben (1950-ben egyesültek) jóval több németajkú élt, mint Vas megyében. A megye települései az elsők között voltak, ahonnan 1946 tavaszán megkezdték a németek kitelepítését. A folyamat legnagyobb arányban Sopron megyét érintette, ahonnan 14.000 embert űztek el. Csak a Soproni járásból 13 szerelvényt töltöttek meg az elűzött németek. A mai Jánossomorja (1946-ban még három település, Mosonszentpéter, Mosonszentjános, Pusztasomorja) szinte teljesen kiürült, a németajkú lakosok kétharmadát, közel 5000 embert telepítettek ki. Listájukat már 1946 márciusában kifüggesztették. Falragaszokon értesítették az érintetteket a kitelepítés folyamatáról, arról, mit vihetnek magukkal. Legszükségesebb felszereléseiket, ruháikat, szerszámaikat, 20 kg élelmiszert, de a poggyász összsúlya nem haladhatta meg a 100 kg-ot. Aki még tehette, az utolsó pillanatokban a szomszédos Andauba, Mosontarcsára menekült. Rendőrök zárták le a települést, este 9 órától kijárási tilalmat rendeltek el. A kiüresedett Jánossomorja az ún. csehszlovák–magyar lakosságcsere egyezmény révén főleg Csehszlovákiából kitoloncolt magyar családokkal népesedett be.

Johann Ebermann, aki szülőfalujában a kitelepítés előtt hat elemit végzett, később sikeres fodrászként így emlékezett vissza a svábországi Waldenbuchban ezekre a vészterhes napokra:

„*... Három szerelvény volt: a 6-os, a 7-es és a 8-as. Mi a 6-oson voltunk ... Úgy 36 ember volt a marhavagonban, csomagokkal ... Először Csornára mentünk, de ott az oroszok elvették a mozdonyunkat, és négy napig álltunk ... Utána a Badenbe, a Bécs melletti Wittmansdorfig mentünk. Az anyám beteg denen soll der vorgenannte Umstand in die Waagschale geworfen werden.*" (SZEL Act. canc. 545/1946.)

In einem Brief an das ungarische Innenministerium brachten Gemeinderichter Róbert Fixl und der örtliche Obmann des Nationalen Komitees, József Garger, neue Argumente für die Deutschen von Vaskeresztes vor. „*Diese Gemeinde war völlig frei von der Organisation des Volksbundes, und diese Stellungnahme war aufgrund ihrer Grenzlage gar nicht ungefährlich ...*

... in den letzten zwei Jahrzehnten nahm die Madjarisierung stark zu ...

Ein weiterer Beweis für unsere Treue zu unserem Vaterland ist, dass wir den vielen deutschsprachigen und faschistischen Propaganda- und Agitationsversammlungen, die mit dem Näherrücken des Kriegsendes in unserer Gemeinde abgehalten wurden, gar nicht zugehört haben sowie dass die Bevölkerung gegen die Veranstalter entschlossen auftrat. Damit konnten wir auch erreichen, dass die Deutschen uns für die Verräter des deutschen Blutes und die Beleidiger der Nation hielten ..."

Sie haben sich ferner getraut vorzubringen, dass „*wir an der Volksversammlung, die am 13. Mai 1946 durch Herrn stellvertretenden Ministerpräsidenten Mátyás Rákosi* [1892–1971] *in Szombathely abgehalten wurde, in großer Anzahl anwesend waren und dass wir unser Anliegen auch ihm vorgetragen haben. Und er ging in seiner Rede auf die uns betreffenden Angelegenheiten ein und begrüßte uns liebevoll mit den folgenden Worten: »Ich begrüße sehr herzlich die patriotischen Schwaben von Vaskeresztes« und erklärte, dass unsere Gemeinden ungarisch bleiben*". (Savaria Múzeum. Írott Dokumentumok Gyűjteménye HI. 72.94.6)

Es steht fest, dass die Einwohner von Vaskeresztes, die sich zwar bei der Volks-

volt, szélütést kapott 1945-ben, ezért a betegszállító vagonban volt. Négy nővel utazott együtt, aztán ő Wittmansdorfban meghalt. Szóltunk a mozdonyvezetőnek, megálltunk és koporsót kerestünk. El kellett temetnünk az anyámat. Akkor öten elindultunk, kérdezősködtünk, hogy hol találunk asztalost, aki koporsót tudna csinálni. Eljutottunk egy asztaloshoz, aki azt mondta: »Rendben, ha van lisztetek és olajotok, akkor kaphattok egy koporsót. Különben nem kaptok koporsót.« Volt egy kis zsák lisztünk és egy üveg olajunk, nekiadtuk, ő meg készített nekünk egy koporsót, így el tudtuk temetni az anyámat Wittmansdorfban. Aztán továbbmentünk az Amerikai Zóna irányába. Linzben – ez már Amerikai Zóna volt –, egy nap alatt ötször fertőtlenítettek minket. Lefecskendeztek minket, tetőtől talpig, aztán újra és újra. Nem voltunk tetvesek, de hát ez volt."

A kitelepítést követően 13 év múlva látogatta meg először szülőfaluját, amely élményről ekképp számolt be: „

... Magyarországra először, azt hiszem, 1969-ben mentem vissza – hat–hét éves lehetett a lányom –, mert meg akartam látogatni anyám sírját... És aztán – ez egy olyan szép történet – elmentem Pusztasomorjára, a Mári nénihez, a Sipőczhöz. Mári néni épp fát vágott az udvaron. Odamentem hozzá és azt mondtam:

– Jó napot kívánok!

Rám nézett, és azt mondja:

– Jesszus, a Jani!

A fejsze még a kezében, elfut, bemegy a tyúkólba, kihoz két tyúkot, levágja a fejüket, és amikor már ott feküdtek, akkor mondja a feleségemnek:

– Isten hozott, hát te ki vagy?

Nagyon szép volt ... először levágta a tyúkokat! Nagyon aranyos volt!"

zählung von 1941 zur ungarischen Volkszugehörigkeit und der deutschen Muttersprache bekannt haben, aber kein Mitglied des Volksbundes oder einer anderen deutschen Militäreinheit waren, aufgrund einer Weisung des Innenministers von der Aussiedlung befreit wurden. Damit wurden aus der Ortschaft 15 Personen, das Gründungsmitglied der lokalen Volksbund-Gruppe in Szombathely und seine Familienangehörigen, ausgesiedelt.

Komitat Győr-Moson-Sopron

In den Komitaten Győr-Moson und Sopron, die 1950 vereinigt wurden, lebten viel mehr Deutschsprachige, als im Komitat Vas. Die Gemeinden dieses Komitats waren die ersten, in denen im Frühling 1946 die Aussiedlung der Ungarndeutschen begann. Am

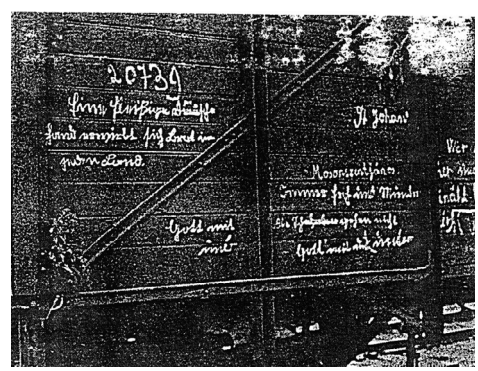

Mosonszentpéteri kitelepítettek vagonja a mosonszentjánosi állomáson, 1946 (https://www.janossomorja.hu/kenyszeruveratomlesztes/ (Megtekintve: 2022. március 13.)
Der Waggon der Ausgesiedelten aus Mosonszentpéter am Bahnhof Mosonszentjános, 1946 (https://www.janossomorja.hu/kenyszeruveratomlesztes/ (letzter Zugriff: 13. März 2022)

VASI SZEMLE | 2022. SONDERHEFT | **BORDER(HI)STORIES**

Szimbolikus vagonajtó a jánossomorjai vasútállomás ki- és betelepítési emlékszoba külső falán (Fotó: Varga Balázs, 2021.)
Symbolische Waggontür an der Außenwand des Gedenkzimmers für Aus- und Ansiedlung am Bahnhof Jánossomorja (Foto: Balázs Varga 2021.)

Ágfalváról két vonatszerelvénnyel 1400 németet hurcoltak el. Harka településen szinte a teljes lakosságot kicserélték. Közel 1000 németajkút űztek el otthonából, helyükre a Rábaközből telepítettek be evangélikus magyarokat.

Ágfalván néhányan az állásuknak köszönhették, hogy nem telepítették ki őket. Ők voltak az állami alkalmazottak, a postások, a vasutasok és főleg a „hegyen" lakó bányászok. Így emlékezik erre vissza a kitelepítés idején 10 éves Gritsch Mátyás:

„Édesapám az áramszolgáltatónál dolgozott, ami ugyebár állami cég volt, ezért nem kerültünk a kitelepítettek listájára. Pedig az 1941-es népszámláláskor németnek

meisten betroffen war Komitat Sopron, aus dem insgesamt 14.000 Menschen fortgejagt wurden. Alleine aus dem Bezirk Sopron konnte man 13 Züge mit den weggejagten Ungarndeutschen vollladen. Die heutige Gemeinde Jánossomorja (1946 noch drei eigenständige Gemeinden: Mosonszentpéter, Mosonszentjános und Pusztasomorja) wurde beinahe völlig entleert: man siedelte zwei Drittel der deutschsprachigen Einwohner, etwa 5000 Menschen, aus. Die Namensliste wurde bereits im März 1946 ausgehängt. Man informierte die Betroffenen auf Plakaten über den Vorgang der Aussiedlung sowie was man mitnehmen darf. Ihre wichtigsten Habseligkeiten, Kleider, Werkzeuge,

vallottuk magunkat. Elvitték az unokatestvéreimet, az idős nagymamámat, az osztálytársaim nagy részét, az utcabelieket. A bánfalviak kilencven százalékát. A nagymamámtól el sem tudtam búcsúzni, mert ő Ágfalván lakott. Bár ez csak négy kilométerre van tőlünk, hatóságilag korábban körbezárták, mint Bánfalvát. Egyik települést sem lehetett se megközelíteni, se elhagyni. A kitelepítettek listáját a jegyzőségre, a mai óvoda épületére függesztették ki. A döbbenet, a hitetlenkedés és a kétségbeesés uralkodott el az egész településen. Hiszen mi itt éltünk, itt születtünk. És a mi őseink is.”

Ágfalván súlyosbította az amúgy is pattanásig feszült helyzetet, hogy az újonnan betelepülők – akik zömében a Rábaközből érkeztek – egy része hamarabb érkezett a faluba, mint ahogy a német lakosokat kitelepítették. Gritsch Mátyás szerint olykor a kitelepítendő német és az érkező magyar családok között a szó szoros értelmében vett „melegváltás” zajlott le, arra sem volt idő, hogy kihűljön a tűz a sparthertben:

„Eltűntek az osztálytársaim, helyettük újak érkeztek. És sváboztak minket. Lassan, nagyon lassan meg kellett tanulnunk együtt élni, hiszen nekik is megvolt a maguk története. Amikor a több ezer emberrel elindultak a szerelvények, olyan »melegváltás« volt Bánfalván, hogy sok házban a németek által – persze saját maguknak – főzött, érintetlen, meleg ebéd várta a tűzhelyen az érkező magyar családokat. Azok, akik ilyen-olyan okokból itt maradhattak, néha már az őrület határán jártak. Volt, aki önkezével vetett véget családja, majd a saját életének. A szüleink mindig úgy engedtek el bennünket az iskolába, hogy a lelkünkre kötötték, nem beszélhetünk arról, amit otthon hallunk. Szüleink fájdalmát, keservét és véleményét nem vihettük magunkkal az iskolába. Aztán 1948-ban az itt maradt mintegy tizenöt családnak

20 kg Lebensmittel, aber das Gesamtgewicht des Gepäcks durfte 100 kg nicht übersteigen. Wer noch konnte, flüchtete im letzten Moment in die benachbarte Mosontarcsa [Andau]. Die Ortschaft wurde von der Polizei abgeriegelt und ab 9 Uhr abends hat man eine Ausgangssperre verhängt. Die von ihrer Bevölkerung entleerte Jánossomorja wurde infolge des tschechoslowakisch–ungarischen Bevölkerungsaustausches – vor allem mit den aus der Tschechoslowakei ausgesiedelten ungarischen Familien – wieder besiedelt.

Johann Ebermann, der in seinem Heimatdorf vor seiner Aussiedlung sechs Elementarschulklassen besuchte, erinnerte sich später im schwäbischen Waldenbuch als erfolgreicher Friseurmeister auf diese unheilvollen Tage wie folgt zurück: *„... Es gab drei Züge: Nr. 6, 7 und 8. Wir waren im Zug 6... Etwa 36 Menschen im Viehwaggon, mit Gepäck. Zuerst fuhren wir nach Csorna, aber dort nahmen die Russen unsere Lok weg, so standen wir vier Tage lang... Danach fuhren wir nach Baden, bis zum Wittmansdorf bei Wien. Meine Mutter war krank, sie erlitt 1945 einen Schlaganfall, darum war sie im Lazarettwaggon. Sie reiste zusammen mit vier Frauen, dann starb sie in Wittmansdorf. Wir sagten dem Lokführer Bescheid, hielten an und suchten einen Sarg. Wir mussten meine Mutter beerdigen. Da gingen wir zu fünft los, fragten herum, wo man einen Tischler findet, der einen Sarg anfertigen könnte. Wir kamen zu einem Tischler, der zu uns Folgendes sagte: »In Ordnung, wenn ihr Mehl und Öl habt, könnt ihr einen Sarg bekommen. Sonst kriegt ihr keinen Sarg.« Wir hatten einen kleinen Sack Mehl und eine Flasche Öl, wir gaben sie ihm, und er machte uns einen Sarg, so konnten wir meine Mutter in Wittmansdorf beerdigen. Dann fuhren wir Richtung Amerikanische*

VASI SZEMLE | 2022. SONDERHEFT | **BORDER(HI)STORIES**

is el kellett hagynia az otthonát. Ekkor érkeztek hozzánk a felvidéki magyarok. Nekünk is menni kellett, egy romos házat kaptunk két utcával arrébb. Olyant, amelyre apám azt mondta, hogy „na, ide a kecskét sem…" Aztán valahogyan meg is oldotta, hogy a saját házunkban albérlők lehettünk."

Harkán a kitelepítést követően megszűnt a német szó. A településen szinte senki nem maradt, aki vissza tudott volna emlékezni1946 tavaszának gyászos eseményeire. Heinz Reitter 17 éves volt a kitelepítés idején. Új hazájában, idős korában így emlékezett vissza e sorsdöntő napokra: *„1946 tavaszán jöttek az első hírek, hogy bennünket, »volksdeutsch«-okat kitelepítenek az egykori Német Birodalomba. Az emberek a faluban ezt el sem tudták képzelni, ezért továbbra is végezték a megszokott munkájukat. …*

Egyik nap aztán megérkezett a hír, amely a későbbiekben meghatározta a sorsunkat. A polgármesternél kifüggesztettek egy listát, rajta mindazoknak a nevével, akiknek el kellett hagyniuk az otthonukat. Mindenki odament, hogy lássa, ő is szerepel-e a listán. Sokan talán titokban arra gondoltak, hogy őket megkímélik. Azonban hamarosan kiderült, hogy minden remény hiábavaló volt. Egyetlenegy család maradhatott a szülőföldjén.

… Az utolsó héten, mielőtt el kellett hagynunk a hazánkat, rengeteg rendőr érkezett, és megszállta a faluba be- és az onnan kivezető összes utat, így az ott lakók már nem hagyhatták el a falut. A határ közelsége miatt valószínűleg meg akarták akadályozni, hogy néhányan Ausztriába szökjenek. Éjszaka kijárási tilalom volt, tehát a lakók már el sem hagyhatták a házaikat.

Május 12-én, reggel 7 órakor kezdték meg a falu kiürítését. A falu vasútállomása 2 km-re feküdt a falutól, ezért lovakkal és Zone weiter. In Linz, das war bereits in der Amerikanischen Zone –, hat man uns an einem Tag fünfmal desinfiziert. Man hat uns bespritzt, von oben bis unten, wieder und wieder. Wir waren nicht verlaust, aber so war es."

Er besuchte sein Heimatdorf erstmals 13 Jahre nach der Aussiedlung, worüber er wie folgt berichtete: *„… Ich glaube, das erste Mal ging ich nach Ungarn 1969 zurück – meine Tochter mag so sechs-sieben Jahre alt gewesen sein –, weil ich das Grab meiner Mutter besuchen wollte… Und dann, das ist eine so schöne Geschichte, ging ich nach Pusztasomorja, zu Tante Mári, mit Nachname Sipőcz. Tante Mári hackte gerade Holz im Hof. Ich ging zu ihr und sagte:*

– Guten Tag!

Sie schaute mich an und sagte:

– Mein Gott, der Jani!

Sie hielt die Axt noch in der Hand, lief in den Hühnerstall, nahm zwei Hühner, schlag ihnen den Kopf ab, und als sie dort lagen, sagte sie zu meiner Frau:

– Grüß Gott, aber wer bist du denn?

Das war sehr schön… zuerst hat sie die Hühner geschlachtet! Das war sehr süß!"

Aus Ágfalva wurden in zwei Zügen 1400 Deutsche verschleppt. In der Gemeinde Harka wurde beinahe die ganze Bevölkerung ausgewechselt. Etwa 1000 Ungarndeutsche wurden aus ihrer Heimat vertrieben, an ihre Stelle sind evangelische Ungarn aus der Region Rábaköz gekommen.

In Ágfalva konnten einige ihrem Beruf verdanken, dass sie nicht ausgesiedelt wurden. Sie waren die Beamten, Postbeamten und Eisenbahner und vor allem die Bergleute, die „auf dem Berg" wohnten. Der zur Zeit der Aussiedlung 10-jährige Mátyás Gritsch erinnert sich daran wie folgt: *„Mein Vater arbeitete bei der Stromversorgung, was ein staatlicher Betrieb war, darum kamen*

tehénfogatokon vittek minket a vasútállomásra. A falu alsó végén kezdődött. Mi a falu közepén laktunk. Addig, amíg ránk került a sor, az utca mellett álltunk, és láttuk, ahogyan egyik kocsi a másik után elment előttünk. A kocsik ládákkal és csomagokkal voltak megrakva, azokon ültek az emberek, és könnyes szemmel még egyszer visszanéztek mindarra, amit el kellett hagyniuk. Minden bizonnyal ez volt mindenki számára a legnehezebb óra az életében.

Ránk aztán dél körül került sor. Amikor megérkeztünk a falu felső részébe, ahol a két templom, a világháborús emlékmű és a két iskola áll, a toronyban a harang éppen elütötte a 12 órát. Ezt követően a nagyapám még utoljára meghúzta a harangokat.

Amikor a harangok elnémultak, Karl Kolb unokatestvérem odament a világháborús emlékmű elé, és a trombitáján eljátszotta a »Heimat deine Sterne« című dalt. Az emberek ott álltak, és csendben búcsúztak a hazájuktól. Ezt követően a vasútállomásra mentünk, ahol már készen várt egy tehervonat. Minden egyes vagonba 30 embert rakodtak be. Késő délután, 6 óra tájban befejeződött a falu kiürítése.

Másnap, amely vasárnapra esett, indult az utazásunk az ismeretlenbe. Angol vonatkísérőkkel indultunk a határ felé. A határon sajnos nem álltunk meg, onnan már nem volt visszaút ...”

Azok a szerencsés harkaiak, akiket az oroszok vittek el még a kitelepítést megelőzően munkatáborokba, főleg a Gulagra, Szibériába, és hazatérhettek, nem tudták, hogy igazán hazaértek-e. A falu neve már nem Harka volt, hanem Magyarfalva, s már nem találtak senkit, aki németül beszélt volna. Az egyik „ottfelejtett” német lakos leszármazottja, Haris-Payer Ilona Gertrud így emlékezett erre vissza:

wir nicht auf die Liste der Auszusiedelnden, obwohl wir uns bei der Volkszählung 1941 als Deutsche und zur deutschen Muttersprache bekannt hatten. Alle wurden sie verschleppt: meine Cousinen, meine alte Großmutter, der größte Teil meiner Klassenkameraden, die Bewohner unserer Straße. Etwa 90% der Einwohner von Wandorf. Ich konnte mich von meiner Großmutter nicht einmal verabschieden, da sie in Agendorf wohnte. Obwohl das nur vier Kilometer von uns entfernt ist, aber die Dörfer waren von Soldaten abgesperrt. Man konnte sich keiner Siedlung nähern oder sie verlassen. Die Liste der Auszusiedelnden wurde am Notariatsgebäude des heutigen Kindergartens ausgehängt. Fassungslosigkeit, Ungläubigkeit und Verzweiflung herrschten im ganzen Dorf. Doch wir lebten hier, hier sind wir geboren. Und unsere Ahnen auch.”

Die ohnehin angespannte Lage wurde noch dadurch verschlimmert, dass ein Teil der neu Angesiedelten, deren Mehrheit aus dem Gebiet der Rábaköz kam, früher ins Dorf angekommen waren, als die deutschen Einwohner ausgesiedelt wurden. Mátyás Gritsch zufolge war der Wechsel zwischen den abreisenden Deutschen und den ankommenden Ungarn so schnell, dass sich an manchen Orten nicht einmal das Feuer im Sparherd abkühlen konnte: *„Es verschwanden meine Klassenkameraden, an ihrer Stelle kamen Neue. Sie betitelten uns als »Schwaben«, aber langsam, sehr langsam, lernten wir, miteinander zu leben, denn auch sie hatten ihre eigene Geschichte. Als die Transporte mit mehreren tausend Menschen abfuhren, war in Wandorf ein so schneller Wechsel, dass in vielen Häusern das für sich gekochte, warme Mittagessen für die ankommenden ungarischen Familien auf der Feuerstelle stand. Diejenige, die aus welchen Gründen auch immer, hierbleiben konnten,*

„Volt két rokonunk, Fredi »Onkel« és Tremmel »Keid«, akik '47 telén jöttek haza a szibériai fogságból. A harkai vasútállomáson szembesültek azzal, hogy szeretett falujuk neve megváltozott, lakossága pedig kicserélődött. Ki másnál is zörgethettek volna be kétségbeesetten az éjszaka közepén, mint nálunk? Családom jól tartotta, vendégül látta őket. A faluban azonban nem volt ilyen szíves a fogadtatás: nagyapám fogdába került, ők pedig menekülni kényszerültek. Akkoriban még nem volt »drót« – vasfüggöny –, ezért mindketten átszöktek Ausztriába. Onnan pedig elmentek Németországba a kitelepítettek után …".

Szakirodalom · Literatur

Bellér, Béla: Beurteilung der Ungarndeutschen nach dem Zweiten Weltkrieg. A magyarországi németek megítélése a második világháború után. In: 300 Jahre Zusammenleben. Aus der Geschichte der Ungarndeutschen. Internationale Historikerkonferenz Budapest, 5-6. März 1987. Red. Péter Hambuch. Bd. 2. 300 éves együttélés. A magyarországi németek történetéből. Budapesti Nemzetközi Történészkonferencia, 1987. március 5–6. Szerk. Hambuch Péter. 2. köt. Bp., 1988. 147–171. p.

Fehér István: A magyarországi németek kitelepítése, 1945–1990. Bp., 1988. 231 p.

Gonda Gábor: Kitaszítottság. A magyarországi németek sorsa a második világháborút követő években. = Rubicon online. https://rubicon.hu/cikkek/kitaszitottsag-a-magyarorszagi-nemetek-sorsa-a-masodik-vilaghaborut-koveto-evekben (Megtekintve: 2022. február 22. · letzter Zugriff: 22. Februar 2022)

waren manchmal an der Grenze des Wahnsinns. Es gab welche, die ihre Familien und dann sich selbst umbrachten. Unsere Eltern ließen uns so in die Schule, dass sie uns ans Herz legten, nicht davon zu sprechen, was wir zuhause hörten. All die Wehmut, Bitterkeit, der Kummer und die Meinung unserer Eltern durften wir keinesfalls in die Schule mitnehmen. Dann, 1948, mussten von den Daheimgebliebenen 15 Familien ihr Heim verlassen. Zu dieser Zeit kamen die oberländischen ungarischen Familien. Auch meine Familie musste gehen, wir bekamen ein trümmerhaftes Haus in der Nähe. Das Haus war in so schlechtem Zustand, dass mein Vater sagte: »na hierher kommen nicht einmal die Geißen«. Irgendwie hat er es dann aber fertiggebracht, dass wir in unser eigenes Haus als Untermieter ziehen konnten."

In Harka war nach der Aussiedlung kein deutsches Wort mehr zu hören. In der Ortschaft blieb fast niemand, der sich an die traurigen Ereignisse des Frühlings 1946 hätte zurückerinnern können. Heinz Reitter war zur Zeit der Aussiedlung 17 Jahre alt. In seiner neuen Heimat, im hohen Alter, erinnerte er sich wie folgt an diese schicksalhaften Tage: *„Anfangs 1946 gab es die ersten Gerüchte, dass die Volksdeutschen in das ehemalige Deutsche Reich ausgesiedelt würden. Die Menschen im Dorf konnten sich so was gar nicht vorstellen. So gingen sie noch ihrer gewohnten Arbeit nach. …*

Im April kam dann die Nachricht die für das Dorf zum Schicksal wurde. Im Bürgermeisteramt wurde eine Liste ausgehängt mit den Namen aller die ihre Heimat verlassen müssen. Alle gingen hin um zu sehen ob man auch auf der Liste ist. Viele dachten insgeheim, dass sie vielleicht von der Vertreibung verschont bleiben würden. Aber wie es sich bald heraus stellte war alle Hoffnung vergebens.

Heinrichs Eszter: Kiürült faluban – meleg étel a tűzhelyen. Ágfalvi interjú a Sopron környéki németek kitelepítéséről. = Evangélikus Élet, 2014. máj. 4. 5. p.

id.: Wandorf-Agendorf und mittendrin eine Pfarrerin, Origina-Artikel aus der ung. Zeitung „Evangélikus Élet", ins Deutsche übersetzt von Ludwig Müllner, 21. September 2014, https://www.oedenburgerland.de/index.php?option=com_content&view=article&id=1013:wandorf-agendorf-und-mittendrin-eine-pfarrerin&catid=197&Itemid=449 (letzter Zugriff: 19. April 2022 · Megtekintve: 2022. április 19.)

Iván-Varga Veronika: Két haza. Részletek a Mosonszentpéterről és Mosonszentjánosról Németországba kitelepített német ajkúakkal készített interjúkból. 2. rész. = JF, 2018. 25–34. p.

Uő: „Sváb ellenállás" a kitelepítés idején Mosonszentpéteren és Mosonszentjánoson a korabeli sajtóban. = JF, 2019. 48–50. p.

Kozma Ferenc: Keserves utak. Riportok a Magyarországról kitelepített németekről. Bp., 1991. 131 p.

Kőszegi Krónika, 1938–1952. Székely László apátplébános feljegyzései. Szerk. Hoósné Péterffy Alexandra, Pál Ferenc, Rétfalvi Balázs. Szombathely, 2015. 656 p.

Reitter, Heinz: Die Vertreibung. https://www.harkaumeindorfmeineheimat.de/die-vertreibung.html (letzter Zugriff: 19. April 2022 · Megtekintve: 2022. április 19.)

Tóth Ágnes: Telepítések Magyarországon 1945–1948 között. A németek kitelepítése, a belső népmozgások és a szlovák–magyar

Nur eine Familie durfte bleiben, warum ist bis heute nicht bekannt.

„... In der letzten Woche vor der Vertreibung kam ein großes Polizeiaufgebot ins Dorf, besetzte alle Ausgänge vom Dorf, so dass niemand mehr das Dorf verlassen konnte. Wegen der Grenznähe wollte man wahrscheinlich verhindern, dass jemand nach Österreich flüchtet. In der Nacht gab es eine Ausgangssperre, die Einwohner konnten ihre Häuser nicht mehr verlassen.

An diesen Sonntagmorgen um 7 Uhr wurde mit der Räumung des Dorfes begonnen. Da der Bahnhof etwa 2 Km vom Dorf entfernt war, mussten die Menschen mit Pferde oder Kuhgespanne zum Bahnhof gebracht werden. Am unteren Dorfende ging es los. Wir wohnten in der Mitte des Dorfes. Bis auch wir dran waren, standen wir am Straßenrand und sahen, wie ein Wagen nach dem anderen an uns vorbeifuhr. Die Wagen waren voll gepackt mit Kisten und Bündeln, darauf saßen die Menschen und mit Tränen in den Augen warfen sie einen letzten Blick auf all das, was sie hinterlassen mussten. Gewiss war dies für alle die schwerste Stunde ihres Lebens.

Wir waren um Mittag an der Reihe. Als wir den oberen Teil des Dorfes erreichten, wo die zwei Kirchen, das Kriegerdenkmal und die zwei Schulen stehen, läutete die Glocke gerade zum Mittag. Um 12 Uhr hat mein Großvater die Glocken zum letzten Male geläutet.

Als dann die Glocken verstummten, ging der Kolb Karl Vetter zum Kriegerdenkmal und spielte mit seiner Trompete das Lied „Heimat deine Sterne".

Die Menschen standen da, und nahmen still Abschied von der Heimat. Anschließend war die Fahrt frei zum Bahnhof. Am Bahnhof stand schon ein Güterzug bereit. Zu je 30 Personen wurden sie dann in einen Waggon

VASI SZEMLE | 2022. SONDERHEFT | **BORDER(HI)STORIES**

lakosságcsere összefüggései. Kecskemét, 1993. 221 p.

Varga Veronika: A mosonszentjánosi és mosonszentpéteri német ajkúak kitelepítése. = JF, 2006. 1. sz. 27–34. p.

Zielbauer, György: Adatok és tények a magyarországi németség történetéből, 1945–1949. Bp., 1989. 142 p. (Nemzetiségi füzetek; 7.)

Uő: A Vas megyei németség helyzete és mozgalmai 1920–1945 között. = Vasi Szemle, 1981. 1. sz. 118–130. p., 2. sz. 237–245. p.

Zinner Tibor: A magyarországi németek kitelepítése. Die Aussiedlung der Ungarndeutschen. Ford. Sulányi Péter, Zinner Judit. Bp., 2004. 284 p.

verfrachtet. Spät am Nachmittag, gegen 6 Uhr war die Räumung des Dorfes beendet.

Am nächsten Tag, am Sonntag, ging unsere Fahrt ins Ungewisse los. Unter englischer militärischer Zugbegleitung ging es in Richtung Grenze. Leider gab es an der Grenze keinen Aufenthalt mehr, die Fahrt ging weiter, es gab kein Zurück mehr …”

Die glücklichen Einwohner von Harka, die von den Russen noch vor der Aussiedlung in Arbeitslager, vor allem in den Gulag nach Sibirien, verschleppt wurden und dann zurückkehren durften, wussten nicht, ob sie wirklich heimgekommen waren. Das Dorf hieß nicht mehr Harka, sondern Magyarfalva, und sie fanden niemanden dort, der Deutsch sprach. Ilona Gertrud Haris-Payer, der Nachkomme eines „zurückgelassenen” Ungarndeutschen erinnert sich daran folgendermaßen: „*Wir hatten zwei Verwandte, den Fredi »Onkel« und den Tremmel »Keid«, die im Winter 1947 aus sibirischer Gefangenschaft zurückkehrten. Sie waren am Bahnhof von Harka damit konfrontiert, dass der Name ihres beliebten Dorfes geändert und die Bevölkerung ausgewechselt wurde. Bei wem anderen hätten sie verzweifelt in der Mitte der Nacht anklopfen können, als bei uns? Sie waren bei uns gut aufgehoben und gut bewirtet. Im Dorf jedoch wurden sie nicht so herzlich empfangen: meinen Großvater hat man inhaftiert und sie mussten fliehen. Damals gab es noch keinen »Zaun« – den Eisernen Vorhang –, darum konnten beide nach Österreich flüchten. Und von dort folgten sie den Ausgesiedelten bis nach Deutschland …*”.